

Mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck

Het kind en het badwater

Wat behoort tot de taak van de overheid en wat tot de verantwoordelijkheid van de mensen zelf? Deze vraag staat centraal in het artikel van mevrouw Timmerman-Buck over de emancipatie van de vrouw. De noodzakelijke mentaliteitsverandering krijgt geen kans als de overheid de verantwoordelijkheid van de mensen overneemt, vindt de schrijfster. Dat heeft zelfs een emancipatiebelemmerend effect.

'Vrouwen in Dominica hebben te veel macht', zo luidt de kop van een bericht in het NRC-Handelsblad van 11 januari 1986. Zo'n kop trekt de aandacht. Dat vrouwen in sommige landen talrijker zijn dan mannen en dat de economie in veel ontwikkelingslanden gedragen wordt door vrouwen, dat zijn bekende feiten. In Dominica gaat het echter niet om de macht van het getal: op het Caraïbische eiland staan veel belangrijke instellingen onder de leiding van vrouwen. Zo is de regeringsleider een vrouw, evenals de burgemeester van de hoofdstad en de voorzitter van het parlement. Ook de (enige) krant, de staatsradio en de associatie van industrie en handel staan onder vrouwelijke leiding. Reden voor de voormalige minister van communicatie en openbare werken, Henry Dyer, om een discussie te entameren over de herdefiniëring van de

rol en functie van mannen in Dominica. Hij pleitte tevens voor de instelling van een 'mannenbureau', dat de mannen op dit kleine eiland bij zou moeten staan. Kunnen de mannen respectievelijk vrouwen in Dominica iets leren van de vrouwen respectievelijk mannen in ons land?

De tweedeling

Het is geen overbodige luxe op te merken dat het niet realistisch en daarmee niet adequaat is om te pogen in Nederland een nieuwe 'tweedeling' te constateren, waarbij het mannelijk deel van onze bevolking zich aan de ene kant van de scheidslijn bevindt en het vrouwelijke deel aan de andere kant. Het creëren van deze tweedeling is niet realistisch, omdat de mening en de handelingswijze van de vrouw en de man niet bestaan. Een te ver doorgevoerde generalisering doet de maatschappelijke werkelijkheid tekort. Er zijn geëmancipeerde mannen en vrouwen, en er zijn niet-geëmancipeerde mannen en vrouwen: emancipatoire gezindheid en navenant gedrag breken door de scheidslijn tussen beide seksen heen. De obstakels die te overwinnen zijn in het

Mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck (1956) is stafmedewerkster op het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. Uit dien hoofde is zij adviserend lid van het landelijk bestuur van het CDA-Vrouwenberaad.

emancipatieproces worden derhalve niet per definitie gevormd door mannen, maar door al diegenen die het volle mens-zijn van vrouwen niet onderkennen, erkennen en waarderen. Omdat deze mensen in alle geledingen van onze maatschappij werkzaam zijn, manifesteren anti-emancipatoire machten zich op alle fronten: in gezinnen en andere samenlevingsvormen, bij vakbonden en werkgeversorganisaties, bij regeringsadviesorganen en bij politieke partijen zelf. In al deze verbanden dient daarom recht te worden gedaan aan het karakter van het emancipatieproces, teneinde adequaat op de problemen te kunnen reageren. Aangezien het emancipatieproces getypeerd wordt – dit vindt weinig bestrijding – als een mentaal en cultureel proces, zullen maatschappelijke structuren daarop toegesneden moeten zijn. De politieke vragen die hierbij een antwoord behoeven worden vooraf gegaan door de vraag of de overheid de beslissingsbevoegdheid toekomt te bepalen welke concrete invulling het begrip emancipatie dient te hebben.

Veronderstelde uniformiteit

Het antwoord op deze vraag moet – zoals gezegd – het karakter van de emancipatieproblematiek erkennen, opdat anti-emancipatoire tendensen de pas kunnen worden afgesneden. Dat betekent tevens dat de verantwoordelijkheid en dus ook de mondigheid van zowel mannen als vrouwen tot hun recht moeten komen. Aan beide criteria (optimaliseren van mentaliteitsverandering en erkenning van mondigheid) zal de taak van de overheid moeten voldoen.

Het rollenpatroon in een huishouden levert als probleem waar iedereen in een relatie mee van doen heeft de vraag op of de traditionele rolverdeling (waar de man buitenshuis betaalde arbeid verricht en de vrouw voor het huishouden en eventuele kinderen zorgt) niet tegengegaan moet worden en het tweeverdienerschap gestimuleerd. De argumenten voor deze op-

vatting van de meest wenselijke rolverdeling zijn bekend. In CDA-terminologie gegoten, worden deze als volgt geformuleerd: 'Ook vrouwen moeten het recht hebben hun verantwoordelijkheid voor de samenleving te dragen. Rentmeesterschap betekent dat ook vrouwen hun gaven en talenten moeten kunnen gebruiken. Hun volle verantwoordelijkheid en hun gelijkwaardigheid wordt niet erkend als zij niet het recht kunnen effectueren om evenals mannen aan het betaalde arbeidsproces deel te nemen. De overheid, die toch de voorwaarden moet scheppen voor een verantwoordelijke samenleving en iedereen op zijn/haar plicht tot rentmeesterschap moet aanspreken, moet ook daarom niet alleen zorgen voor voldoende werkgelegenheid, maar evenzeer voor het afstemmen van schooltijden op werktijden, voor iedereen bereikbare en betaalbare kinderopvang (al dan niet met een eigen bijdrage naar draagkracht) en vooral ook voor meer full-time banen. Deeltijdbanen zijn vaak immers een tweede keus voor vrouwen: de carrière-mogelijkheden zijn beduidend minder, de rechtspositie van deeltijdwerkers behoeft nog versterking, en was er meer kinderopvang, dan zou er minder animo zijn voor deeltijdbanen¹. Omdat vrouwen gestimuleerd moeten worden betaalde arbeid te gaan verrichten, moet in ieder geval de wetgeving, die daarbij belemmerend werkt, gewijzigd worden. In de belastingwetgeving moet bijvoorbeeld de voet-overheveling ongedaan worden gemaakt; en in de sociale-zekerheidswetgeving is in ieder geval ook wijziging van het karakter van de bijstandswetgeving en de Toeslagenwet² op zijn plaats omdat, zoudra de vrouw een eigen inkomen verdient,

1. Zie bijv. het *Verslag namens de Commissie rechten van de vrouw over infrastructuur voor kinderopvang* van het Europees Parlement, d.d. 24 februari 1986, Document A2-220/85.

2. De Toeslagenwet vormt een onderdeel van het nieuwe sociale zekerheidsstelsel. Als men bij de werknemersverzekering onder het minimum dreigt te geraken, kan een toeslag tot dat minimum worden verleend.

dit in mindering wordt gebracht op de uitkering van de man. Is dat het aanspreken van vrouwen op hun verantwoordelijkheid voor de samenleving en hun rentmeesterschap?'

Deze redeneertrant is niet door iedereen in dank afgenomen. Mannen, maar vooral vrouwen (uit verschillende politieke partijen), hebben zich bijvoorbeeld verenigd in 'De Vrije Vrouwen'. Met name het Beleidsplan Emancipatie heeft bij hen de druppel doen overlopen. De kern van de daarin verwoorde filosofie is namelijk de slogan 'economische zelfstandigheid is een noodzakelijke voorwaarde voor emancipatie'. Zij beschouwden dit als een overwaardering van betaalde arbeid ten koste van onbetaalde activiteiten (het moederschap, het runnen van een huishouden, vrijwilligerswerk in buurt en kerk etc.). Een deel van de 'vrije vrouwen' wil juist een herwaardering van het traditionele rollenpatroon; voor tweeverdieners loopt men niet warm. De argumenten zijn verschillend van aard. Ze variëren van een exclusieve bestemming van de vrouw voor het moederschap tot de verantwoordelijkheid óók van de overheid voor het belang van het kind, dat niet gebaat is met twee ouders die beiden full-time betaalde arbeid verrichten. Het laatste is overigens interessant, omdat tegenstanders van een traditioneel rollenpatroon en daarmee in de regel voorstanders van voor iedereen betaalbare en bereikbare kinderopvang 'het belang van het kind' eveneens als argument hanteren. Moeders die de vier muren van de flat op zich af zien komen omdat ze zeven dagen per week volledig in beslag worden genomen door de besognes met de kinderen moeten er hoognodig eens uit: een werkkring als andere leefwereld, collega's die weer eens iets anders te zeggen hebben dan de buurvrouw, een salaris als bevestiging van de andere kwaliteiten dan die als zorgzame echtgenote en moeder, dit alles komt ten goede aan het kind omdat de vrouw van

wege de afwisseling met meer energie en meer plezier met haar kinderen kan omgaan³.

Een ander opmerkelijk gegeven is, dat de voorstanders van de herwaardering van het traditionele rollenpatroon evenals de tegenstanders pleiten voor de verantwoordelijkheid van de vrouw voor de samenleving. Benadrukken de laatsten het beroep op de vrouw om haar talenten aan te wenden in betaalde arbeid (met de vraag aan de overheid die werkgelegenheid te creëren), de eersten zijn van mening dat de vrouw een bijdrage moet leveren de werkloosheidsproblematiek op te lossen: door zelf niet te solliciteren wordt getracht te bevorderen dat jongeren en werkloze alleenverdieners wél in hun eigen onderhoud en dat van hun gezin kunnen voorzien. De claim van vrouwen op effectuering van hun recht op betaalde arbeid wordt dan ook immoreel geacht en betiteld als eigenbelang. Een rolwisseling is immers mogelijk? Moet onwil van de man voor rolwisseling ten koste gaan van diegenen die volledig op een uitkering zijn aangewezen? Kan in onbetaalde arbeid, met name het vrijwilligerswerk geen ontplooiing worden gevonden? De zin van arbeid is toch niet gelegen in het inkomen?

Het behoeft geen betoog dat de werkelijkheid nog vele varianten op deze twee redeneringen kent. Ze worden soms verwoord in strijdbare taal, soms is het ook een treurig tegen elkaar opbieden in verongelijkheid en onbegrepenheid. Het is evenwel duidelijk dat volstrekt verschillende visies op de wenselijke rolverdeling inclusief de navenante eisen ten aanzien van scholing, werkgelegenheidsbeleid, kinderopvang, sociale zekerheid, de fisca-

3. Zie noot 1. Expliciet wordt deze opvatting verwoord door de Emancipatieraad. Het advies *Omgangsrecht in verband met scheiding* (1981) vermeldt: 'kinderen zijn naar de mening van de Raad gediend bij ouders ... die hun mogelijkheden als mens ontwikkelen en zich niet volstrekt beperken tot bestaande rolpatronen'.

De verschillen in visies zouden moeten doorklinken in de adviezen van de Emancipatieraad.

liteit, de gehele huwelijkswetgeving etc. op het bord van de overheid worden gedeponeerd. Uniformiteit van opvattingen en wensen blijkt een veronderstelling te zijn die niet overeenkomt met de maatschappelijke werkelijkheid. Omdat regeringsadviesorganen qua samenstelling een afspiegeling van de Nederlandse bevolking behoren te zijn, zou het gegeven van die pluriformiteit ook in de adviezen van de Emancipatieraad moeten doorklinken. Met de wet die haar formele bestaansrecht vormt wordt blijkens de activiteiten van de Raad echter volledig de hand gelicht⁴. Het is niet zonder reden dat ons verkiezingsprogramma de band van regeringsadviesorganen met de gehele samenleving onderstreept⁵.

Tolerant en totalitair

Zou de overheid aan haar beleid de laatstgenoemde visie (beoordeling traditioneel rollenpatroon) ten grondslag leggen, dan zou dat betekenen dat zij ontkent dat vrouwen hun verantwoordelijkheid evenzeer kunnen dragen en beleven door middel van het verrichten van betaalde arbeid. Dat oordeel mag de overheid niet toekomen; zij overschrijdt haar bevoegdheid aangezien zij dan treedt in persoonlijke levensbeslissingen van mensen zelf. Dat zou echter ook gebeuren als de overheid het tweeverdienerschap zou stimuleren ten koste van het traditionele rollenpa-

troon. Vrouwen, wier keuzevrijheid bij beide redeneringen wordt aangetast, zouden elkaar moeten vinden in een gezamenlijke strijd tegen die betuttelende, totalitaire overheid. De reden dat dat niet geschiedt is gelegen in het feit dat men zó overtuigd is van de absolute van het eigen gelijk, dat daardoor de tolerantie voor andersdenkenden overboord wordt gezet. De eerder verwoorde constatering, dat emancipatoire gezindheid en navariant gedrag door de scheidslijn van beide seksen heenbreken, manifesteert zich dan ook in wederzijdse verwijten van anti-emancipatoir gedrag tussen vrouwen onderling. Daarmee bewerkstelligt men bij seksegenoten wat men in de samenleving tracht te bestrijden, nl. dat het recht zélf te kiezen voor een bepaalde leefwijze niet wordt gerespecteerd en gewaardeerd.

Als de overheid die betuttelende houding zou overnemen en een bepaald rollenpatroon – welk dan ook – zou opleggen aan de samenleving, zou ze ook voorbij gaan aan de pluriformiteit van leefwijzen en opvattingen. De tegenwerping dat in de toekomst de maatschappelijke werkelijkheid gevormd zal zijn door tweeverdieners en alleenstaanden lijkt meer als wens de vader van de gedachte te zijn dan op steekhoudende argumenten te stoelen. Wie het heden slechts ziet als overgang naar de toekomst doet dan ook de realiteitswaarde van het hier en nu tekort.

De overheid dient een onpartijdige houding in te nemen. Zo mag het in ieder geval bij de overheid van geen belang zijn of de solliciterende vrouw een verdienende partner heeft, en in de fiscale wetgeving

4. Artikel 4 lid 4 van de Wet op de Emancipatieraad luidt: 'Bij de benoeming wordt zo veel mogelijk rekening gehouden met de geestelijke en maatschappelijke stromingen, zoals die in Nederland aanwezig zijn'.
5. Artikel 45 van hoofdstuk III luidt: 'De samenstelling van de nog bestaande adviesorganen van de Rijksoverheid dient, zonder aan de deskundigheidseisen van de leden afbreuk te doen, een weerspiegeling van de verscheidenheid in de bevolking (o.a. naar geslacht en pluriformiteit van opvattingen) te zijn'.

moeten alleen- en tweeverdieners gelijk worden behandeld⁶. Dat laatste is nog steeds niet het geval: tweeverdieners zijn relatief nog steeds beter bedeeld. Naast onpartijdigheid ten aanzien van de rolverdeling zijn echter nog twee invalshoeken van belang. In de eerste plaats betreft dit de vraag of de (huwelijks)relatie waarvan de vrouw deel uitmaakt voor de overheid relevant is. En in de tweede plaats of de overheid zich voor alle emancipatiebelemmerende factoren verantwoordelijk moet weten.

Emancipatie en de tweerelatie

Het antwoord op de vraag of relatievorming politiek relevant is luidt eenduidig bevestigend. Het samenwonen en samenleven met een ander heeft publieke aspecten. In het bijzonder manifesteert zich dit bij het burgerlijk huwelijk. Wanneer mensen voor de wet trouwen, geven zij aan de overheid te kennen dat zij als relatie behandeld willen worden en de consequenties daarvan (de rechten en de plichten) accepteren. In de huidige regelgeving wordt het huwelijk in dit opzicht uitgehouden: individualisering in de sociale-zekerheidswetgeving en bij de belastingen strookt niet met het gegeven dat echtgenoten door te trouwen ook voor de overheid een meerwaarde aan hun relatie hebben toegevoegd, waarmee deze meer is dan de optelsom van twee delen. Die meerwaarde kan betiteld worden als solidariteit. Solidariteit wordt bij het individualiseringsproces dan ook als 'probleem' gezien.

In de huwelijkswetgeving worden de partners aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor elkaar en hun gezamenlijke solidariteit met anderen. Voegen we bij deze elementen de onpartijdigheid van de overheid ten aanzien van de vraag wie van de partners aan betaalde arbeid deelneemt en in welke mate, dan luidt de conclusie dat het huidige, geïndividualiseerde belastingstelsel aan geen van deze criteria voldoet. Het behoeft geen

betoog dat een splitsingsstelsel meer recht doet aan ook de vrouw als sociaal wezen⁷.

Eenzelfde benadering op het minimumniveau in de sociale zekerheid (de Toeslagenwet en de Algemene Bijstandswet) impliceert dat het minimum voor gehuwden vastgesteld moet zijn c.q. blijven op basis van de leefeenheid en niet op individuele basis. Werkelijke keuzevrijheid van rolverdeling dient daarbij gehandhaafd te worden. Dat (nota bene onder de vlag van emancipatie) een individuele sollicitatieplicht is geaccepteerd, maakt keuzevrijheid voor rolverdeling tot een luxe artikel voor de welgestelden⁸. Alleen diegenen immers, die niet afhankelijk zijn van een uitkering op het minimumniveau, kunnen zelf nog hun rollenpatroon bepalen. Op minimumniveau evenwel wordt de gemeëncipeerde huissloof tot ongeëncipeerde loonslaaf gedegradeerd. De last waarvan de vrouwen in vroeger tijden bevrijd werden doordat ze niet meer naar de fabrieken hoefden om voor het brood op de plank te zwoegen, wordt thans aangeprezen als de weg tot emancipatie!

Gehuwden dienen – conform hun aan de overheid kenbaar gemaakte wens – als twee-eenheid behandeld te worden; dit impliceert dat uitdrukkelijk een politieke vertaling van de duurzame verantwoordelijkheid en solidariteit van de partners jegens elkaar en van hen gezamenlijk ten opzichte van derden moet plaatsvinden. Bij niet-huwelijkse tweerelaties is individualisering op alle beleidsterreinen echter zowel consequent als rechtvaardig. Deze

6. Terecht stellen de CDA-emancipatieresoluties (1983) en ons verkiezingsprogramma (hoofdstuk IV art. 54): 'Gezinsverbanden en andere samenlevingsvormen waarin één partner betaalde arbeid verricht, mogen in het belastingstelsel niet worden achtergesteld ten opzichte van de situatie waarin twee partners betaalde arbeid verrichten'. In dezelfde zin: het WI-rapport *Herziening belastingwetgeving* (1981) en het WI-beleidsadvies *Welk uitzicht biedt eenvoud?* (1986), een reactie op de voorstellen van de Commissie-Oort.

7. Zie de WI-rapporten vermeld onder noot 6.

8. Zoals van de CDA-fractie verwacht mocht worden heeft deze niet ingestemd met deze zienswijze.

partners hebben de overheid immers niet te kennen gegeven als relatie behandeld te willen worden. Dat betekent onder andere dat op minimumniveau individuele uitkeringsrechten een financiële zelfstandigheid moeten garanderen, maar dat daar een individuele sollicitatieplicht/arbeidsplicht tegenover staat. Vrouwen kunnen dan ook vanwege het ontbreken van de wettelijke onderhoudsplicht geen recht op alimentatie claimen, en keuzevrijheid van rolverdeling bestaat evenmin.

Deze hier kort weergegeven redenering, die zijn uitvoerige uitwerking vindt in het rapport '1 + 1 = Samen' van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA biedt niet voor elk wat wils, maar houdt mensen aan de consequenties van zelf gemaakte keuzen, ook wat de emancipatie betreft. Wie als individu behandeld wil worden (economische zelfstandigheid op minimumniveau, een eigen inkomen met de zelfstandige beschikkingsmacht daarover, geen gebondenheid na beëindiging van de relatie via alimentatie etc.), moet niet trouwen. Wenst hij of zij dat laatste wel, dan zijn de rechten en plichten navariant. Het huwelijk consequent individualiseren impliceert afschaffing van het huwelijk. En dat laatste strijdt met de tolerantie voor een grote meerderheid in dit land, die het recht te trouwen wil handhaven met alle consequenties van dien.

Aan de hand van de overheid

In het voorgaande is ingegaan op de aard van de overheidsbemoeyenis ten aanzien van de rolverdeling (alleen- en tweeverdieners) en die ten aanzien van de positie van de partners in huwelijkse en niet-huwelijkse tweerelaties. De derde invalshoek betreft de vraag of de overheid zich voor alle emancipatiebelemmerende factoren verantwoordelijk moet weten. Gedoeld wordt hier met name op barrières voor een financieel zelfstandig bestaan, onafhankelijk van de mannelijke (huwelijks)partner. Terzijde zij opgemerkt, dat het in ons verkiezingsprogramma bepleite onderzoek naar

de reële werkloosheid onder vrouwen dringend gewenst is.

Bij onze Belgische bureaus blijkt bij slechts 5% van de vrouwen onafhankelijkheid het motief te zijn om betaalde arbeid te gaan verrichten, terwijl bij het 'auto-tonoom innen van inkomsten' gelijkheid en emancipatie niet als motieven golden⁹. Wat de Nederlandse situatie betreft blijkt uit het WRR-rapport 'Vrijwilligerswerk tussen betaald en huishoudelijk werk'¹⁰:

- a met betrekking tot het vrijwilligerswerk
 - dat vrouwen vaker belang hechten aan psycho-sociale en maatschappelijke voordelen (zoals zelfontplooiing, het opdoen van ervaring voor een betaalde baan, de arbeid op zich, de maatschappelijke waardering, de financiële aspecten en het engagement), maar
 - dat zij evenals mannen het meeste belang hechten aan de sfeer in de organisatie, een plezierige omgang met collegae, het verrichten van zinvol werk, het contact met andere mensen via het werk en de solidariteit van de medewerkers;
- b met betrekking tot het betaalde werk
 - dat de lage scores van 'een eigen inkomen' en 'een zo hoog mogelijk inkomen' veroorzaakt worden door de lage waardering van de vrouwen: mannen blijken inkomen en inkomensvooruitzichten hoger aan te slaan, terwijl vrouwen vaker belang toekennen aan 'maatschappelijke betrokkenheid' en '(maatschappelijke) waardering';
 - dat zowel mannen als vrouwen het meeste belang niet aan financiële maar aan immateriële elementen van betaalde arbeid hechten: de

9. M. Gysels, J. van Houtte en M. Vogels: *Man en vrouw op weg naar gelijkheid? Een confrontatie van huwelijkswetgeving en gezinsrealiteit*, Kapellen, De Nederlandse Boekhandel, 1984.

10. E. W. van Luijk en R. J. de Bruijn: *Vrijwilligerswerk tussen betaald en huishoudelijk werk*, serie 'Voorstudies en achtergronden' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag, Staatsuitgeverij 1984.

sfeer, plezierige omgang met collega's, zinvol werk, ontplooiing van eigen capaciteiten, contact met andere mensen via het werk;

c met betrekking tot de arbeid in huishouden en gezin

– dat 'financiële onafhankelijkheid ten opzichte van de partner' als laagst gescoord onderwerp wordt genoemd: mannen en vrouwen vinden dit naar verhouding niet belangrijk. Het is van de vrouwen een minderheid die financiële onafhankelijkheid wél belangrijk vindt. Deze minderheid blijkt het als zeer problematisch te ervaren om van het inkomen van de partner afhankelijk te zijn.

Eenduidige verklaringen voor de omstandigheid dat de arbeidsparticipatie van vrouwen in Nederland zo veel geringer is dan in andere Europese landen zijn overigens nog niet gegeven. De Sociale Atlas van de Vrouw (Sociaal en Cultureel Planbureau 1983) stelt ten aanzien hiervan: 'Naar de oorzaken van de uiteenlopende participatiegraad zijn verschillende studies verricht. Uit deze studies komt naar voren, dat er geen eenduidige verklaring voor de verschillen gegeven kan worden. Enerzijds komen zij voort uit de economische ontwikkeling, de hoogte van de lonen en sociale uitkeringen, en de werkgelegenheid in de dienstverlenende sector. Anderzijds spelen factoren als de oorlogseconomie (in Engeland), de opvattingen over moederschap en hogere geboortecijfers een rol'.

Wat behoort nu tot de taak van de overheid en wat tot de verantwoordelijkheid van burgers zelf? Zoals reeds gesteld is, moet de overheid recht doen aan het emancipatieproces als mentaal en cultureel gebeuren. Emancipatie van de vrouw betekent emancipatie van de man, en omgekeerd. Bedoelde mentaliteitsverandering krijgt geen kans als de overheid de verantwoordelijkheid van de man overneemt. Ter illustratie twee voorbeelden:

1 Alimentatieplichtige mannen pleiten voor limitering van de alimentatie¹¹. Daarmee wordt – vanuit geheel andere motieven uiteraard – de wens van (een deel van de) alimentatiegerechtigde vrouwen om financieel onafhankelijk te zijn van de man ondersteund. De enige manier echter om mannen daadwerkelijk bewust te maken van en medeverantwoordelijk te stellen voor de keuze voor een rollenpatroon, is hen te confronteren met de consequenties van die keuze. Neemt de overheid die lasten over, door een bijstandsuitkering (of basisinkomen) te verlenen aan de vrouw hoewel zij een draagkrachtige ex-echtgenoot heeft, dan zal de noodzakelijke bewustwording en mentaliteitsverandering bij de man nog lang op zich laten wachten.

2 Zoals de man in staat gesteld moet worden zijn verantwoordelijkheid voor de rolverdeling te beleven, zo geldt dat voor beide ouders in geval van kinderopvangvoorzieningen. De (gemeentelijke) overheid dient bij te springen als die verantwoordelijkheid feitelijk niet gezamenlijk kan worden gedragen (bijvoorbeeld bij éénoudergezinnen) of waar sprake is van een sociale/medische indicatie. De overheid moet met andere woorden alleen dan schild voor de zwakkere zijn als er sprake is van een zwakkere. Anderen moeten gestimuleerd worden hun verantwoordelijkheid zelf te dragen. Het financieel bijstaan in de overheadkosten van gastouderprojecten is daarmee een plicht voor de gemeentelijke overheid. De vindingrijkheid van ouders om zelfstandig (gezamenlijk en/of samen met anderen) voor goede en goedkope opvang te zorgen lijkt echter soms eerder belemmerd dan gestimuleerd te

11. In dit verband zij gewezen op het uitstekende advies van de Raad van State d.d. 20 augustus 1985 (Kamerstukken 19295).

worden¹². Het is dan ook wrang dat als argument tegen gastouderprojecten het anti-emancipatoire karakter ervan wordt gehanteerd omdat gastmoeders een traditionele rol zou worden opgedrongen. Het is evenzo pijnlijk dat minister De Koning gastouderprojecten louter vanuit financiële overwegingen voorstaat¹³. Dat maakt zijn ontkenning dat de individuele sollicitatieplicht op minimumniveau niet als bezuiniging bedoeld is niet geloofwaardiger.

In dit verband mag niet onvermeld blijven dat de weerstand tegen decentralisatie op emancipatieterrein groot is omdat 'Den Haag' geacht wordt grotere garanties voor de belangen van vrouwen te bieden en anders op provinciaal/lokaal niveau de strijd opnieuw gestreden zou moeten worden. Het is typisch dat de Emancipatieraad hiervoor beducht blijft zelfs nu onderzoek het tegendeel heeft aangetoond¹⁴. De Landelijke Raad van het CDA-Vrouwenberaad echter heeft terecht vertrouwen in eigen kunnen gehad door zich op 27 oktober j.l. conform ons verkiezingsprogram uit te spreken vóór decentralisatie in verband met de kinderopvang.

Geconstateerd moet worden dat het aan de hand van 'vader' overheid willen lopen een emancipatiebelemmerend effect heeft als de verantwoordelijkheid van mensen zelf daardoor wordt uigehold. Aan de mondigheid van de vrouw en haar vermogen om zelfstandig haar zaakjes te regelen wordt niet geappelleerd en de mentaliteitsverandering bij de man blijft toekomst-muziek indien de vragen gesteld worden aan de overheid en niet aan diegenen die het werkelijk aangaat!

Dit neemt niet weg dat van overheidswege nog veel moet gebeuren: het ontbreken van een goede rechtspositie voor deeltijdwerkers en het nog ontbreken van een ouderschapsverlof zijn voorbeelden van belemmeringen voor een gelijkwaardig functioneren van mannen en vrouwen.

Een gemeenschappelijke beschikkingsmacht over het inkomen bij gehuwden moet de bestuursmacht van de kostwinner nog vervangen. Financieel gelijke consequenties na echtscheiding in plaats van het beleid waarin de vrouw op de bijstand is aangewezen en de man zijn loon/salaris blijft behouden, zullen nog gerealiseerd moeten worden.

Christen-democraten (zowel mannen als vrouwen) zijn het aan hun politieke overtuiging verplicht om te voorkomen dat het kind met het badwater wordt weggegooid.

Het badwater:

- oplegging van een bepaald rollenpatroon (welk dan ook) aan een pluri-forme samenleving,
- individualisering bij gehuwden die door te trouwen hun solidariteit publiekelijk kenbaar hebben gemaakt,
- behandeling van niet-huwelijkse tweerelaties als gehuwden,
- bevoordeling van tweeverdieners boven alleenverdieners of omgekeerd,
- het als overheid overnemen van de verantwoordelijkheid van mensen waardoor bewustwording en mentaliteitsverandering worden belemmerd.

Het kind: verantwoordelijke, mondige mensen die in gelijkwaardigheid een zorgzame samenleving opbouwen.

12. Zie o.a.

- *Gastouderprojecten* (1986), Werkgemeenschap Kindercentra in Nederland, Oosterbeek.
- *Rotterdams tij* (een gemeentelijke uitgave) februari 1986; een van de voorwaarden die de gemeente stelde, betrof de bijdrage van gastouderschapprojecten aan de emancipatie van de vrouw.

13. Interview met minister De Koning in *Opzij*, oktober 1986.

14. *Mededelingen Emancipatieraad*, oktober 1986, nr. 10.